

שלום, עניין של טריטוריה?

אביבית אגם דאלי

שלום מוחלט לא יכול להתקיים בעולם הזה. מצב של אי-שלום מתקיים פעמים רבות כאשר יש איזה שהוא ריב – לעתים ריב על טריטוריה. מצב של צפיפות יוצר אלימות – חוסר שלום. אך צפיפות היא מושג יחסי – ככל שאנחנו קרובים למישהו מנטלית/רגשית כך קרבה פיזית אליו, אפילו 'צפופה' אינה מטרידה אותנו. לעומת זאת, 'האחר' אמור להיות רחוק ולא – תיווצר צפיפות, שתגרור אלימות וחוזר חלילה. המסקנה העולה מן הדברים היא כי טריטוריה היא רק עילה למצב דיסהרמוני, ומצב כזה אינו הכרחי בין אנשים קרובים.

מנטלית/רגשית כך קרבה פיזית אליו, אפילו "צפופה" אינה מטרידה אותנו. לעומת זאת, 'האחר' אמור להיות רחוק ולא תיווצר צפיפות, שתגרור אלימות וחוזר חלילה.

המסקנה העולה מן הדברים היא כי טריטוריה היא רק עילה למצב דיסהרמוני, ומצב כזה אינו הכרחי בין אנשים קרובים. (המילה "קרובים" מתייחסת בעצמה ליחסים פיזיים ולא רק מנטליים).

אם נתייחס אל מושג המקום, הרי שזה יכול להמחיש באופן פלסטי, גשמי, יחסים הנעים על הסקאלה שבין מצב מלחמה למצב אוטופי – של שלום. אגב, המילה "אוטופיה" עצמה משמעה לא מקום (ביוונית OU – לא, TOPOS – מקום) ומתקשרת עם משטר דמיוני משוכלל שהתקיים כביכול על אי דמיוני, כפי שתואר בספר של סר תומאס מור במאה ה-16. האידיאלי, האוטופי, אינו יכול להתממש באופן קונקרטי ומוחשי במקום מסוים. אנסה להמחיש את הדברים באמצעות כמה שירים. למשל, בשיר של בארי סחרוף ודן תורן "מפנה מקום" הרעיון שהובע למעלה מופיע בצורה ברורה. וכך הם כתובים:

"אני מפנה מקום בפה לנשיקות שלך
מפנה מקום מסביב לשתיקות שלך
מפנה מקום בלב ללחיצות שלך...
כל כך הרבה מקום ואת בשלך
את בשלך
כל כך הרבה מקום
את יכולה להישאר לישון
ואם תהיי לגמרי שלי
לא יישאר מקום בשבילי..."

במילה "שלום" טמונות משמעויות רבות מצד אחד שלמות (של השלם), מצד אחר שלווה (במילה "שלום" עצמה מופיעות האותיות המרכיבות את המילה שלו): בעצם ההבטחה לשלום, כלומר למצב של אי-לוחמה. בעברית המילה "שלום" היא גם ברכה הנאמרת כשפוגשים משהו וגם הבטחה לשקט. רוצה לומר, עצם ההיכרות עם מי שמולי ואמירת הברכה "שלום" מאותתת לצד שכנגד כי אני, כמוען/ת רוצה להכיר אותו וגם לשמור אתו על קשר חברי וטוב, או לפחות לא תוקפני. השלום נדרש גם בבית, בין בני זוג ולו קוראים "שלום בית". ביטוי אחר הוא "לך לשלום" – ברכה לשמירת שלומו של מי שעתיד לעזוב את המקום, את הטריטוריה, נושא שארחיב עליו בהמשך. הדרישה בשלום פלמוני או אלמוני "השלום לו?" משמעותה היא בירור אם לא קרה לו אסון.

שלום הוא מושג אוטופי כי אין הוא בהישג ידנו. המילה "שלום" באה מהשורש של המילה שלמות – מצב שקשה להגיע אליו, כי אף פעם לא נהיה מושלמים מעצם היותנו אנושיים. שלום מוחלט לא יכול להתקיים בעולם הזה, שתמיד יש בו מצב כזה או אחר של חוסר שלמות ושל השתלטות זה על זה, של קונפליקט כלשהו. גם במובן הטרטוריאלי. מצב של אי-שלום מתקיים פעמים רבות כאשר יש סכסוך כלשהו – לעתים סכסוך על טריטוריה. בעולם בעלי החיים למשל, סכסוך כזה הוא הסיבה למרבית הקרבות כי הטריטוריה מספקת את הצרכים הגשמיים הבסיסיים ביותר: את המקום להיות בו. הטריטוריה מסומנת על ידי מי שיושב בה, בצורות שונות (מסימון בעזרת שתן אצל כלבים ועד להנפת דגלי מדינות).

מצב של צפיפות יוצר אלימות, כלומר מצב של חוסר שלום. אך צפיפות היא מושג יחסי – ככל שאנחנו קרובים למישהו

כלומר, ההזדהות המוחלטת – אם תרצו המצב האוטופי השלום המיוחל, בין הגבר לאישה המתוארים בשיר, הוא דבר־מה בלתי אפשרי – מצב מכלה, הרסני ליחיד: וכפי שהזמר שר... ואם תהיי לגמרי שלי / לא יישאר מקום בשבילי". ההזדהות המוחלטת מובילה לאי־הישארות במקום, לאי־מקום, לאוטופיה. רעיון דומה מופיע בשיר של ירון לונדון "בשום מקום" וכך הוא כותב:

".. בשום מקום על הר החול
לבנות ארמון אני יכול
עם גג אדום של רעפים
וחלונות ומשקופים
ונשבץ את הצדפים
ועוד המון דברים יפים
בשום מקום, בשום מקום, בשום מקום..
בשום מקום, בשום מקום
אותך אוהב, אוהב, אוהב
בשום מקום, בשום מקום..
ואין מקום שמו שום מקום
זה סתם סיפור, סיפור של סתם
בשום מקום, בשום מקום."

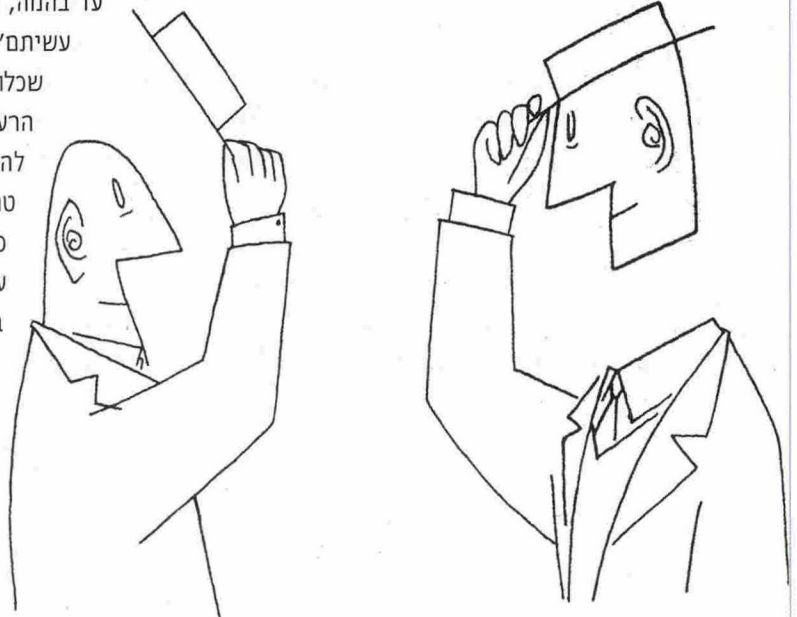
לעומת שירם של סחרוף ותורן, המדמיינ מצב של הזדהות מוחלטת ("ואם תהיי לגמרי שלי..") אך מודע לאי־אפשרות התממשות מצב שכזה ("לא יישאר מקום בשבילי"), השיר של לונדון הוא הרבה פחות אופטימי. אצל לונדון יש מודעות אמיתית לכך שהאוטופיה היא חסרת מקום קונקרטי והוא מודיע על כך בצער פעמים רבות בשיר ("בשום מקום, בשום מקום"), למרות שהוא מצייר דימוי של ים וחוף כרקע לאותו "שום מקום".

שלא כמו שני השירים הללו, השיר "שומקום" שכתב אביב גפן מתייחס באופן שונה מאוד לנושא הטריטוריה. הוא ממשיך את חוסר המוצא שאליו הגיעו הישראלים ביחסיהם עם הפלשתינים ל"שומקום". הפעם אין מדובר באיזו אוטופיה, אלא במצב של חוסר מוצא, של מוות: "לאיפה הגענו לשום מקום / בסוף תגור בבית מבטון / ואלוהים ישכיב אותך לישון / כי היונה כבר נחנקה עם הזית בגרונה."

ואגב יונה עם עלה של זית – זהו סמל השלום: המקור שלו כידוע, הוא בסיפור המבול שהיה העונש על חטאי בני האדם. העברת נוח, בני משפחתו וזוגות בעלי החיים לתיבה הייתה אף היא, לדעתי, העברה מן המקום אל ה"לא מקום", כלומר אל סוג של אוטופיה, אל מין לימבו חדש, אל מבוא של התחלה חדשה שהיא ה"לא מקום". כי אלוהים התחרט על הבריאה ועל מעשיו ורצה להתחיל במעשה יצירה אחר, וכפי שכתוב בבראשית ו, ז: "אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה, עד רמש ועד עוף השמים, כי ניחמתי כי עשיתם". ההתחלה החדשה התאפשרה רק משעה שכלו המים, משנפסק המבול וכל העבר, וכל הרע שקע במים. איראז יכלו נוח וחבורתו להקים חברה חדשה, תרבות חדשה על טריטוריה חדשה – שהיונה הבטיחה אותה כשהופיעה ובפיה עלה של זית – דהיינו, עם ההבטחה לקיומו המחודש של מקום בטוח וציב, של יבשה.

מקורות

- Hall, J., Dictionary of Subjects & Symbols in Art, New York, 1979.
Handler Spitz, E., Art & Psych, New York, 1985.
Mathews Gedo, M., "Meditations on Madness: The Art of Rene Magritte", In The Mind's Eye: Dada & Surrealism, T.A.R. NEFF, New York, 1985, pp. 62-83.
Thompson, S., Motif Index of Folk Literature, vol. VI, Copenhagen, 1958.
Woolf, F., Myths & Legends, London, 1988.

איור: סול סטיינברג

